

Dr hab. Grażyna Mańkowska
Katedra Rusycystyki
Wydział Lingwistyki Stosowanej
Uniwersytet Warszawski
e-mail: gmmankow@uw.edu.pl
tel.: 509352078

**Recenzja w przewodzie habilitacyjnym Pani Doktor Anny Rudyk
w dziedzinie nauk humanistycznych w dyscyplinie językoznawstwo
przeprowadzanym przez Kolegium Nauk Humanistycznych
Uniwersytetu Rzeszowskiego**

Habilitantka, Pani doktor Anna Rudyk, podała w Autoreferacie jako główne osiągnięcie badawcze monografię pt. *Zwroty adresatywne w języku polskim i rosyjskim*, opublikowaną przez Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego w 2021 roku.

We wniosku o rozpoczęcie procedury habilitacyjnej Pani doktor Anna Rudyk wskazała na dyscyplinę naukową **językoznawstwo**.

1. Sylwetka Habilitantki

Habilitantka ukończyła studia magisterskie w roku 2007 na Wydziale Filologicznym Uniwersytetu Rzeszowskiego. Tam też w roku 2012 uzyskała stopień doktora nauk humanistycznych w zakresie językoznawstwa na podstawie rozprawy pt. *Subiekt semantyczny w rosyjskich zdaniach z predykatywami modalnymi i wartościującymi w konfrontacji z językiem polskim*. Promotorem rozprawy była prof. dr hab. Zofia Czapiga, a recenzentami prof. dr hab. Ewa Komorowska i prof. dr hab. Tadeusz Szczerbowski. Dr Anna Rudyk jest pracownikiem Zakładu Językoznawstwa Porównawczego w Katedrze Rusycystyki Uniwersytetu Rzeszowskiego.

2. Działalność naukowa i popularyzatorska

Na dorobek naukowy Habilitantki składają się (oprócz monografii wskazanej jako główne osiągnięcie badawcze): 1 monografia (opublikowana rozprawa doktorska), 39 rozdziałów w monografiach wieloautorskich (z tego 24 po uzyskaniu stopnia doktora) oraz 25 artykułów w czasopiśmie naukowych (20 po uzyskaniu stopnia doktora). Prace wydane były w języku polskim (38), rosyjskim (27) i angielskim (1). Według przyjętej klasyfikacji prac naukowych MNiSW (MEiN), w okresie od 2007 do 2021 roku, Habilitantka zdobyła 890 punktów (210 przed uzyskaniem stopnia doktora). Należy także odnotować trzy recenzje prac monograficznych, opublikowane w „Przeglądzie Rusycystycznym”.

Pani doktor Anna Rudyk wzięła udział w 41 konferencjach naukowych (24 po uzyskaniu stopnia doktora) w większości o charakterze międzynarodowym, w tym w 9 zagranicznych: w Rydze, Ołomuńcu (trzykrotnie), Budapeszcie, Brnie, Barcelonie, Moskwie (dwukrotnie). Była także współorganizatorką dwu konferencji naukowych (w tym jednej o randze międzynarodowej).

Ponadto Habilitantka była kierownikiem projektu badawczego *Język i literatura rosyjska w przestrzeni interkulturowej* w ramach programu MNiSW *Doskonała Nauka*, a także wykonawcą w czterech innych projektach badawczych dofinansowanych ze środków MNiSW.

W okresie 1.10.2018 – 31.03.2019 Pani doktor Anna Rudyk odbyła staż naukowy w Katedrze Przekładoznawstwa Uniwersytetu Pedagogicznego im. KEN w Krakowie.

W 2019 r. decyzją Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego Pani doktor Anna Rudyk otrzymała stypendium dla wybitnych młodych naukowców.

Habilitantka angażuje się także w działalność na rzecz popularyzowania nauki (m.in. udział w przygotowaniu Festiwalu Języka Rosyjskiego, organizowanego przez macierzystą jednostkę).

Zainteresowania naukowe przedstawione w dorobku Habilitantki mieszczą się w czterech obszarach tematycznych i dotyczą przekładu predykatywów, czasowników performatywnych, leksykalnych wykładników emocji i uczuć, a także zwrotów adresatywnych. Elementy niektórych z późniejszych prac Pani doktor Anny Rudyk po zmianach i pogłębieniu poruszanych zagadnień zostały włączone do Jej rozprawy habilitacyjnej. Należy jednak podkreślić, że kwestie poruszane w publikacjach wykraczają poza analizę przedstawioną w monografii, tworząc dodatkowy kontekst badań i potwierdzając konsekwencję badawczą Autorki.

Biorąc pod uwagę aktywny udział w konferencjach naukowych, kierowanie projektem badawczym, a zwłaszcza opublikowany dorobek, działalność naukową Pani doktor Anny Rudyk oceniam zdecydowanie pozytywnie.

3. Działalność dydaktyczna

Od początku swojej działalności naukowej Habilitantka związana jest z Uniwersytetem Rzeszowskim, gdzie od 2012 roku (a zatem od czasu uzyskania stopnia doktora) zatrudniona jest w Zakładzie Językoznawstwa Porównawczego w Katedrze Rusycystyki (wcześniej – Katedrze Filologii Rosyjskiej i Instytucie Filologii Rosyjskiej) na stanowisku adiunkta.

Jako nauczyciel akademicki dr A. Rudyk prowadziła zróżnicowane przedmioty językoznawcze, m.in. *Gramatykę opisową języka rosyjskiego*, *Psycholingwistykę*,

Translatorykę tekstów specjalistycznych, Praktyczną naukę języka rosyjskiego, językoznawcze seminaria licencjackie, a nawet seminaria magisterskie. W ramach programu Erasmus+ prowadziła zajęcia ze studentami w uczelniach zagranicznych (Uniwersytet Karola w Pradze, Międzynarodowa Akademia Bałtycka w Rydze). W dokumentach brak jest informacji o opracowaniu programu autorskiego przedmiotu oraz o ilości wypromowanych licencjatów i magistrów. Docenić jednak należy fakt, że dr A. Rudyk stara się podnosić kompetencje dydaktyczne, regularnie uczestnicząc w szkoleniach dla nauczycieli akademickich. Habilitantkę można zatem uznać za doświadczonego dydaktyka, a Jej działalność na polu dydaktyki ocenić pozytywnie.

4. Działalność organizacyjna

W ciągu lat swojej pracy Habilitantka wielokrotnie angażowała się w działalność organizacyjną na rzecz własnej jednostki i uczelni, m.in. pełniła funkcję Zastępcy Dyrektora Instytutu Filologii Rosyjskiej ds. Organizacyjnych, była członkiem Wydziałowego Zespołu ds. Zapewnienia Jakości Kształcenia oraz Komisji ds. Oceny Programów Kształcenia. Była także opiekunem Slawistycznego Koła Naukowego. Obecnie dr Anna Rudyk pełni funkcję kierownika Zakładu Językoznawstwa Porównawczego w Katedrze Rusycystyki Uniwersytetu Rzeszowskiego, jest członkiem zespołu programowego kierunku *filologia rosyjska* w macierzystej jednostce.

Biorąc powyższe pod uwagę, również działalność organizacyjna Habilitantki zasługuje na ocenę pozytywną.

5. Opinia o monografii *Zwroty adresatywne w języku polskim i rosyjskim*.

Przedstawiona jako główne osiągnięcie badawcze praca została napisana w języku polskim i liczy 254 strony. Recenzentem wydawniczym był dr hab. Andrzej Charciarek, prof. UŚ.

5.1. Struktura monografii

Książka pt. *Zwroty adresatywne w języku polskim i rosyjskim* składa się ze wstępu (s. 7-14), trzech rozdziałów (*Rozdział 1. Zwrot adresatywny w świetle badań językoznawczych*, s. 15-38; *Rozdział 2. Zwroty adresatywne w języku polskim w konfrontacji przekładowej z językiem rosyjskim*, s. 39-187; *Podsumowanie*, s. 188-224), zakończenia (s.115-231), wykazu książek (19 dwutekstów), z których Autorka wyekscerpowwała materiał empiryczny (*Źródła materiału*, s. 232-233), bibliografii liczącej 157 pozycji (s. 234-242), wykazu stosowanych skrótów, wykazów tabel i schematów, a także streszczenia w języku rosyjskim i angielskim.

5.2. Zakres i metoda

We wstępie Autorka informuje, że rozprawa ma charakter materiałowy, a obiektem badań są dwuteksty, tj. zwroty adresatywne wyekscerpowane „z tekstów współczesnej polskiej prozy obyczajowej i jej przekładu na język rosyjski” (s.8). Przedmiot badań stanowi analiza porównawcza tychże dwutekstów. Jednocześnie Autorka stwierdza, że prowadzona będzie konfrontatywna analiza jednokierunkowa, której celem jest „ujawnienie podobieństw i różnic między strukturami dwóch” badanych języków (s. 9). Ponieważ badania prowadzone są w obrębie dwutekstów (dotyczą tekstu wyjściowego i jego przekładu), Autorka koncentruje się na wyjaśnieniu pojęć ekwiwalencji i adekwatności w przekładzie. Na podkreślenie zasługuje fakt, że (jak informuje Autorka) „Proponowana analiza dotyczy nie tylko zakresu kompetencji językowej, ale również kompetencji komunikacyjnej” (s.14), zaś jednym z instrumentów badawczych jest introspekcja rozumiana jako intuicja językowa badaczki.

Rozdział 1. *Zwrot adresatywny w świetle badań językoznawczych* stanowi przegląd literatury przedmiotu, przy czym Autorka świadomie rezygnuje „z syntetycznej analizy kolejnych opracowań, koncentrując się głównie na publikacjach, które wywarły największy wpływ na kształtowanie podstaw metodologicznych niniejszej rozprawy i stały się teoretyczną podbudową dla sformułowania jej głównych założeń” (s. 17). W rozdziale zwrócono uwagę na związek adresatywów z etykietą i grzecznością językową, omówiono klasyfikacje adresatywów zaproponowane przez E. Tomiczka i A.W. Połonskiego. Następnie Autorka zwraca uwagę na wielość terminów stosowanych w polskiej (w mniejszym stopniu rosyjskiej) literaturze lingwistycznej na określenie osoby, do której mówiący się zwraca, oraz przywołuje definicje rosyjskiego terminu *обращение*, wybrane z trzech prac monograficznych. Pozwala to Autorce na wskazanie różnic w rozumieniu zjawiska adresatywności w pracach lingwistów polskich i rosyjskich, a także na zwrócenie uwagi na powstawanie tzw. *nowego wołacza* w języku rosyjskim. Dalej Autorka, powołując się na prace N.I. Formanowskiej, E. Komorowskiej, K. Pisarkowej, M. Zarębiny i in., rozpatruje zwroty adresatywne jako akty mowy i omawia ich funkcje pragmatyczne.

Rozdział 2. (najobszerniejszy) pt. *Zwroty adresatywne w języku polskim w konfrontacji przekładowej z językiem polskim* podzielony jest na cztery podrozdziały, w których omówiono różne typy nominacji używanych w funkcji zwrotu adresatywnego. Są to: *Zwroty adresatywne wyrażone terminami pokrewieństwa*, *Antroponimy w funkcji zwrotów adresatywnych* (z podziałem na imiona własne, nazwiska i przezwiska), *Inne nazwy osób w funkcji adresatywnej* (podzielone na leksemy o znaczeniu ogólnym i zwroty zawierające informację o posiadanych przez adresata tytułach, zajmowanych stanowiskach, pełnionych

funkcjach) oraz *Ekspresywne zwroty adresatywne*. Autorka przytacza przykłady zastosowania adresatywów w tekstach wyjściowych (polskich) oraz sposoby ich przekładu na język docelowy (rosyjski). Przykłady są dokładnie omówione z uwzględnieniem wszystkich czynników wpływających na ich percepcję i realizowaną funkcję (przynależność do rejestru językowego, nacechowanie emocjonalno-ekspresywne, zastosowanie formy podstawowej wyrazu lub jego derywatu, miejsce adresatywu w strukturze wypowiedzi). Jednostki wyjściowe i ich ekwiwalenty oceniane są z punktu widzenia ekwiwalencji formalnej i pragmatycznej, adekwatności przekładu oraz ich poprawności językowej. Rozróżnione zostają ekwiwalenty słownikowe i tekstowe. Na poparcie własnych spostrzeżeń Autorka przywołuje opinie innych badaczy zagadnienia. W zakończeniu podrozdziału 2.1. (*Zwroty adresatywne wyrażone terminami pokrewieństwa*), 2.2. (*Antroponimy w funkcji zwrotów adresatywnych*) i 2.4. (*Ekspresywne zwroty adresatywne*) Autorka przytacza wnioski dotyczące użycia omawianych jednostek w funkcji zwrotu adresatywnego. Podrozdział 2.3. (*Inne nazwy osób w funkcji adresatywnej*) takimi wyodrębnionymi wnioskami się nie kończy.

Rozdział 3. *Podsumowanie* zawiera opatrzone komentarzem tabele „porządkujące zebrany materiał empiryczny”. Według słów Autorki, jest to suplement stanowiący „swojego rodzaju uzupełnienie części badawczej, systematyzując pewne spostrzeżenia dotyczące się poddanego analizie korpusu” (s.188).

W *Zakończeniu* Autorka krótko podsumowała przeprowadzoną analizę, przypominając najważniejsze problemy i spostrzeżenia.

W moim przekonaniu, analiza została przeprowadzona poprawnie, a wyciągnięte wnioski są trafne. Wywód jest prowadzony logicznie, z zachowaniem zasad stylu naukowego, a jednocześnie z prostotą ułatwiającą czytelnikowi odbiór treści.

5.3. Uwagi

W moim przekonaniu, Autorka w sposób niedostateczny przedstawia metodologię prowadzonych badań. Jak wspomniałam, we wstępie Autorka informuje, że prowadzona będzie konfrontatywna analiza jednokierunkowa. Nie wyjaśnia jednak zasad prowadzenia takiej analizy. Nie wyjaśnia też, na czym polegają badania jednokierunkowe i czym różnią się od innych rodzajów badań konfrontatywnych. Brakuje jasno sprecyzowanego tertium comparationis bądź informacji, że analiza prowadzona jest z uwzględnieniem różnych (jakich?) cech porównania. Może należało by zapoznać się choćby z klasyczną już pracą A. Bogusławskiego z 1976 roku *Problem tertium comparationis w porównaniu lingwistycznym*, „Kwartalnik Neofilologiczny”, nr 3 czy pracami S. Siatkowskiego: *Założenia językoznawstwa konfrontatywnego*, [w:] *Nauczanie języka rosyjskiego a językoznawstwo*

i psychologia, red. S. Siatkowski, Warszawa 1976 oraz *К проблеме адекватности перевода*, „Slavia Orientalis”, nr 1-2, 1980 i umieścić je w bibliografii. Tak więc, we wstępie lub w odrębnym rozdziale teoretycznym należało więcej miejsca poświęcić podstawom teoretycznym analizy konfrontatywnej.

W rozdziale 1., Autorka pisze, że wciąż pojawiają się prace o charakterze monograficznym, artykuły i szkice poświęcone zwrotom adresatywnym, wykorzystujące różnorodny materiał faktograficzny i rozmaite ujęcia metodologiczne. Szkoda, że nie pokusiła się o choćby ogólną klasyfikację prac (rozdzielenie prac teoretycznych i empirycznych, podział ze względu na zastosowaną metodologię czy źródła materiału). W tym też rozdziale, pisząc o grzeczności językowej, Autorka odwołuje się do modelu grzeczności językowej zaproponowanego przez K. Ożoga oraz do odnośnych opinii T. Michalczuka. Sądzę, że w tym miejscu należało przypomnieć reguły konwersacyjne P. Grice'a.

W części praktycznej Autorka analizuje przykłady z punktu widzenia teorii aktów mowy (konkretne wypowiedzi zalicza do aktów dyrektywnych, komisyjnych i in., posługuje się pojęciami lokucji, perlokucji, illokucji). Jednak w części teoretycznej brak jakichkolwiek odwołań do teorii J. Austina i J. Searle'a.

W wielu miejscach (np. na s.118, 136) Autorka nazywa będące komponentami adresatywów jednostki *pan/pani* zaimkami. Ponieważ w powszechnym odczuciu leksemy te uważa się za rzeczowniki (biorąc pod uwagę ich znaczenia i użycia podstawowe), należało odpowiednio skomentować zastosowaną przez siebie klasyfikację wskazanych wyrazów.

Jeśli chodzi o rozdział *Podsumowanie*, rzeczywiście, stanowi on pewnego rodzaju uzupełnienie, gdyż w tabelach (zwłaszcza w tabeli 9.) Autorka zamieszcza szereg jednostek, których nie omawiała w rozdziale drugim, praktycznym (m.in. *bejbi – baby, chłopaku – xлонче, durniu – нудыпок*). Jednocześnie Autorka uwzględnia jedynie adresatywy wyrażone rzeczownikami pospolitymi i przymiotnikami substancywizowanymi, a całkowicie pomija (w tabelach i w komentarzu) zwroty adresatywne wyrażone nazwą własną (imiona, nazwiska, przezwiska). Wyjątek stanowi adresatyw *Wiórka/wiórka*. *Wiórka* została omówiona (na s. 127) jako przykład przezwiska (a więc, nazwa własna), następnie (ten sam przykład użycia przytoczony na s.163; fakt, że występuje w zdaniu w pozycji inicjalnej nie pozwala stwierdzić, czy wyraz należy pisać wielką czy małą literą) jako zwrot ekspresywny, a w tabeli 9. (s. 218) zamieszczona została *wiórka*. Zgadzam się, że przezwiska często mają charakter ekspresywny. Dobrze byłoby jednak zdecydować się, czy mówimy o nazwie własnej, czy też o nazwie pospolitej. Ponadto opinię o niefortunności przekładu adresatywu *Wiórka/wiórka*

Autorka powinna w całości zamieścić przy okazji pierwszego podania przykładu, a nie dzielić ją na części (por. s. 129 i s. 164).

Jednocześnie uważam podział na *Podsumowanie* i *Zakończenie* za zbędny. Informacje podane w obu częściach można było zamieścić w jednej, nazwanej albo *Podsumowanie*, albo *Zakończenie*.

W *Zakończeniu* na s. 228 Autorka pisze o zjawisku „odcinania końcówek rzeczowników pierwszej deklinacji”. Po pierwsze, czy chodzi o odcięcie (całkowite wyrzucenie) fleksji, czy raczej o zamianę fleksji *-a* na fleksję zerową? Po drugie, określenie „deklinacja pierwsza” jest niejednoznaczne. W akademickich gramatykach języka rosyjskiego do deklinacji pierwszej zalicza się rzeczowniki rodzaju męskiego z fleksją zerową (*копья, дурак*), a o deklinacji pierwszej w odniesieniu do rzeczowników rodzaju żeńskiego mówi się w rosyjskich gramatykach szkolnych. Sądzę, że należało napisać ogólnie o deklinacji rzeczowników rodzaju żeńskiego zakończonych na *-a*.

Moje wątpliwości budzą *Bibliografia, Wykaz stosowanych skrótów* oraz *Źródła materiału*. Po pierwsze, w bibliografii nie znalazłam pozycji (adres strony internetowej) zamieszczonej w przypisie na s. 169. Po drugie, uważam, że w bibliografii nie należy podawać samych adresów stron internetowych z pominięciem nazwy strony (sześć adresów podanych na s. 242). *Wykaz stosowanych skrótów* na s. 243 to w rzeczywistości ciąg dalszy bibliografii. Autorka zamieściła tu stosowane w książce skróty odsyłające do wykorzystanych w pracy, a pominiętych w bibliografii słowników. Należało zatem przyjąć inne rozwiązanie (może podział bibliografii na literaturę naukową i słowniki?). Ponadto w wykazie tym znajdujemy skrót БТСРЯ, a nie znajdujemy skrótu БТС podanego na s. 164. Czy zatem chodzi o tę samą pozycję z błędnym zapisem skrótu, czy też o inny, pominięty w wykazie słownik? W wykazie skrótów nie znajdziemy też oznaczeń cytowanych dwutekstów, stosowanych przez Autorkę w tekście. Te skróty podano w *Źródłach materiału*. Mamy więc do czynienia z niekonsekwencją. W *Źródłach materiału* (oprócz wspomnianych skrótów) wskazano autorów, tytuły i lata wydania cytowanych książek. Nie są to zatem pełne dane bibliograficzne. W pracy Autorka pisze, że korzystała z internetowych wersji książek, nie podając adresów stron ani w tekście, ani w *Źródłach*. Tymczasem wiadomo, że na różnych stronach internetowych własne wersje przekładów poczytnych książek zamieszczają również znający język czytelnicy niebędący profesjonalnymi tłumaczami. Należało zatem podać adresy tych stron, a w przypadku przekładów na język rosyjski – również nazwisko tłumacza.

Ponadto w książce odnotowałam szereg mniej istotnych potknięć formalnych. Na s. 116 Autorka omawia przykład, w którym pojawia się forma odojcowska *Pawłowicz – Палыч*.

W komentarzu stwierdza jednak, że „w tekście docelowym użyto wariantu skróconego patronimiku (Саныч)”. Podobnie na s. 172, przytoczony został przekład, w którym pojawia się wykrzyknik Эў, a w przypisie do przykładu mowa o wykrzykniku ax: „Wyraz *мы* w tekście rosyjskim został użyty w funkcji partykuły wzmacniającej znaczenie towarzyszącego wykrzyknika (ax)”.

W tekście odnotowałam także sporadyczne potknięcia językowe, np. użycie złego przyimka w zdaniu „...sposzrzeżenia posłużą dla ilustracji...” na s. 17 (powinno być „posłużą do ilustracji”), użycie zwrotu „wydaje się być” na s. 120 (należy usunąć „być”), niezgodność rodzajowa w wyrażeniu „osoby posiadającego” na s. 183, a także potknięcia interpunkcyjne i literówki. Większość tego typu uchybień mogła powstać w procesie wydawniczym.

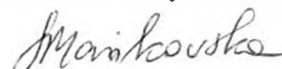
Ponieważ temat zwrotów adresatywnych i problemów związanych z ich przekładem może zainteresować nie tylko rusycystów, sugerowałabym w przyszłości zamieszczanie w przypisach tłumaczenia cytatów z rosyjskojęzycznej literatury naukowej. Sprzyjałoby to upowszechnieniu książki w środowisku polskich badaczy zagadnienia.

Podsumowując moją opinię o przedłożonej monografii pt. *Zwroty adresatywne w języku polskim i rosyjskim*, stwierdzam, że rozprawa zasługuje na ocenę umiarkowanie pozytywną. W moim przekonaniu, Autorka jest dojrzałym badaczem, a zaproponowana przez Nią analiza świadczy o dobrym przygotowaniu teoretycznym. Szkoda tylko, że swoją wiedzą teoretyczną zechciała podzielić się z czytelnikiem w ograniczonym stopniu.

6. Konkluzja

Pomimo zgłoszonych uwag uważam, że Pani dr Anna Rudyk spełnia wymagania wynikające z artykułu 219 Ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce. Udokumentowany dorobek naukowy i Jej osiągnięcia po uzyskaniu stopnia doktora stanowią wkład w rozwój językoznawstwa rusycystycznego. Wartość Jej książki habilitacyjnej pt. *Zwroty adresatywne w języku polskim*, pozostałego dorobku naukowego, a także osiągnięć dydaktycznych, organizacyjnych i popularyzatorskich uzasadnia wniosek o nadanie Jej stopnia naukowego doktora habilitowanego w zakresie językoznawstwa. W związku z powyższym wnoszę o dopuszczenie Pani Doktor Anny Rudyk do dalszych etapów przewodu habilitacyjnego.

Dr hab. Grażyna Mańkowska

Żyrardów, 20 grudnia 2021 r.